

UDK 614.841

Ljudje v sili: požari

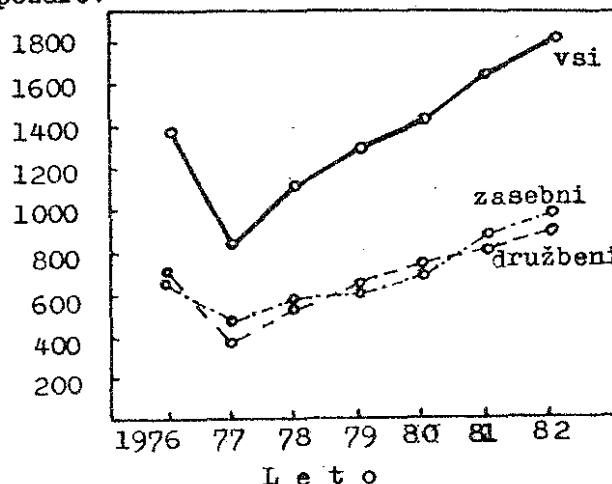
Marko Polič*

V primerjavi z drugimi dogodki v vsakdanjem življenju, se ljudje razmeroma redko soočajo z zahtevami, ki jim jih zastavljajo različne naravne in druge nesreče, kot so npr. potresi, poplave in požari. Ne le, da ti dogodki postavljajo pred človeka izredne zahteve glede na njegov goli obstoj, pač pa so običajno tudi nenadni in ga zadenejo nepripravljenega. V tej razpravi bom skušal osvetliti nekatere vidike človeškega vedenja v zvezi s požari. Žal je tako, da za to področje veljajo besede, ki sta jih zapisala psihologa John Keating in Elizabeth Loftus (1981), da »precej vemo o vedenju požarov, zelo malo pa o vedenju ljudi med požarom«. Šele v sedemdesetih letih so se začela prva resnejša tovrstna raziskovanja, ki so odpravila mnoge predsodke in napačne domneve, glede tega, kaj ljudje med požarom počnejo, predvsem tudi, kaj počnejo pred njim oziroma ob njegovem začetku. Ob dejstvu, da večino požarov povzroči človek ter da so ljudje sami pogosto žrtev ognja, je čudno, da do takih raziskav ni prišlo že prej. Očitno je namreč, da zgolj varnostno-tehnični ukrepi niso dovolj, saj človeških napak pogosto ne morejo preprečiti. Naj mimogrede omenim, da v SR Sloveniji človek zakrivi okoli 80 odstotkov vseh požarov, za precejšen del ostalih pa vzrok ni znan. V nadaljevanju si bomo torej ogledali človeka kot povzročitelja požarov, predvsem pa to, kako se med tem vede. Videli bomo, da marsikatera ugotovitev o vedenju ljudi med požari predstavlja tudi neposredno zahtevo po spremembi predpisov, tradicionalnega vedenja itd. Odgovori bodo seveda le nakazani, saj šele raziskave na domačem terenu lahko dajo posebne napotke, ki jih potrebujemo. Opravičilo za tovrstno raziskovanje predstavlja tudi nekaj podatkov o požarih pri nas in po svetu, ki jih tu navajam.

Takoj je očitno, da tako število požarov, kot z njimi povzročena škoda naraščata. Čeprav je približno polovica požarov nastala v zasebnem in polovica v družbenem sektorju, pa k deležu škode slednji prispeva praviloma precej več. To je razumljivo, saj požar v rudniku ali tovarni običajno povzroči nekajkrat več škode, kot pa požar v stanovanju. Škoda v zasebnem sektorju narašča enakomerneje in sorazmerno številu požarov, v družbenem pa je seveda odvisna od tega, kaj je zgorelo. Naj še omenim, da je v zadnjih

* Docent za občo psihologijo, FF v Ljubljani.

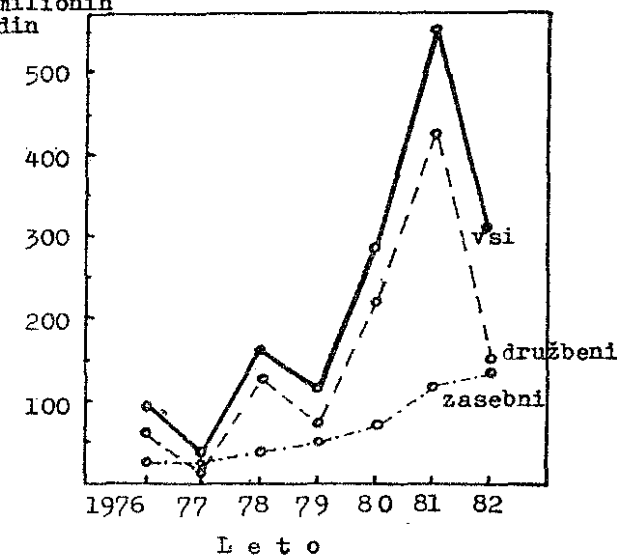
število požarov

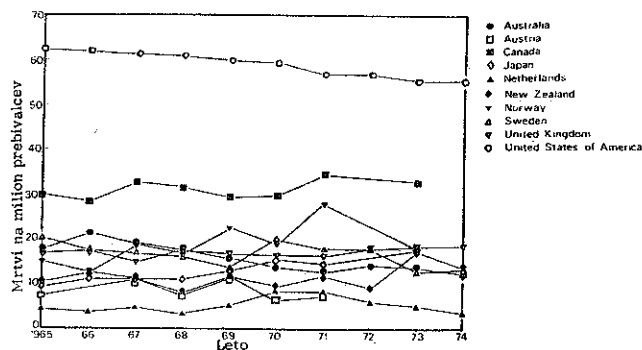
Slika 1: Število požarov v SRS v letih od 1976 do 1982 (po podatkih RSNZ)

treh letih (1980—1982) v požarih izgubilo življenje 56 oseb, 166 ljudi pa je bilo ranjenih. Poglejmo še, kako je z žrtvami in škodo v nekaterih razvitejših deželah sveta.

škoda v milijonih din

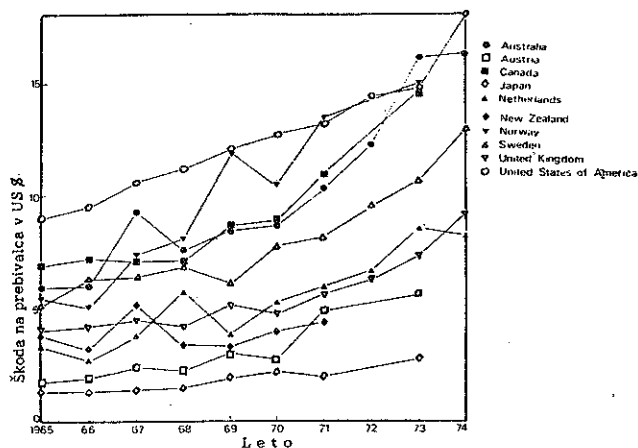

Slika 2: Škoda, ki so jo povzročili požari v SRS v letih od 1976 do 1982 (po podatkih RSNZ)

Slika 3: Število mrtvih v požarih na milijon prebivalcev v različnih deželah v obdobju 1965—1974 (Appleton, 1980)

Treba je pripomniti, da podatki niso povsem primerljivi, saj so dobljeni z različnimi postopki. Kljub temu le nudijo neko sliko o posledicah požarov v različnih deželah. Število smrtnih žrtev je razmeroma stabilno. Težko je seveda točno opredeliti vse dejavnike, ki prispevajo tako k številu požarov, kot k njihovim posledicam. Zdi se, da je gospodarska razvitost eden od pomembnejših dejavnikov. Razvite dežele, kot npr. ZDA, Kanada, Švedska ipd., imajo več žrtev in večjo škodo kot manj razvite. To je po svoje tudi razumljivo, saj je v teh deželah gostejša naseljenost, več industrije, ipd. Kot nekako nasprotje temu pa Appleton (1980) navaja, da je v posamezni deželi več požarov ravno v njenih siromašnejših predelih. Dejstvo, da je gospodarsko razvita Japonska med deželami, ki jim požari po-

Slika 4: Škoda po prebivalcu, ki so jo v različnih deželah povzročili požari v obdobju 1965—1974 (Appleton, 1980)

vzročajo najmanj škode, pove, da gospodarski razvoj ni edini dejavnik, pač pa so pomembni tudi drugi dejavniki, med katerimi bi lahko omenili kulturne, socialne, podnebne itd. Vsak od njih po svoje prispeva k nastanku požarov ter k teži njihovih posledic. Vsi pa predstavljajo okvir, v katerem bo potekala naša nadaljnja razprava, osredotočena predvsem na to, kako se človek kot posameznik sooča s požarom.

Do ognja so imeli ljudje že od nekdaj protisloven odnos. Po eni strani jih je privlačil, po drugi pa so se ga bali. Ker predstavlja pomembno sestavino naše izkušnje fizičnega sveta, ga grški filozofi niso zamenjali za eno temeljnih prvin sveta. Nadzor nad ognjem, oziroma njegova uporaba, sta predstavljala za naše prednike pomemben razvojni korak. Toda nadzor še ni popoln in tisto, kar je očitno še najbolj problematično, je človek sam. Kako in koliko bom poskusil pokazati v tem pregledu. Pri tem se bom ravnal po naslednji Canterjevi (1980) razvrstitvi človeških dejavnosti, povezanih s požari:

1. Najprej se srečujemo s človekom kot povzročiteljem požarov. Tovrstnih raziskav je razmeroma malo, kar naj bi predstavljalo očitno posledico tehnične tradicije ukvarjanja s posledicami in ne z vzroki. Ogleдали si bomo nekaj ugotovitev o požigih in požigalcih, o otrocih kot povzročiteljih požarov, ter o požarih v gospodinjstvu. To je seveda le nekaj najbolj značilnih primerov povzročanja požarov, seznam pa še zdaleč ni izčrpan.

2. Zgodnji odzivi ob pojavu ognja v stavbi predstavljajo pomemben vidik proučevanja človeškega vedenja med požarom, saj se pogosto v začetku skromni plamenčki sprevržejo v velike požare, ali pa zahtevajo veliko žrtev prav zaradi neustreznih prvih odzivov. Ko enkrat gori, so učinki ognja kar najbolj odvisni od odziva in dejavnosti oseb, povezanih z ognjem. Razlikujemo lahko vsaj dve stopnji v zgodnjih odzivih, prepoznavo in delovanje. Ukrepanje proti požaru je nemogoče, dokler nekdo ne ugotovi, da gre za požar, ter o tem obvesti ostale. Žal, zgodnjo stopnjo prepoznave požara odlikuje dvoumnost. Zato ugotovitev, da prisotnost neobičajnih okoliščin (npr. smrad, dim, toplota, šum itd.) pomeni požar, pogosto nevarno kasni. Ko je požar prepoznan, lahko prizadeti ukrepajo v okvirih, ki jim jih dopuščajo okoliščine. Lahko poiščejo stik z drugimi, se borijo proti ognju, zapustijo prizorišče itd. Splošnih navodil za najbolj

ustrezno vedenje žal ni, saj se tudi požari med seboj razlikujejo. Naj še omenim, da pri mnogih ljudeh prevladuje zmotno prepričanje, da v izjemnih razmerah praviloma nastopa panika, zato prizadete pogosto sploh ne obveste o nevarnosti, ki jim preti (češ, da ne bi postali panični), kar pa ima lahko hude posledice. Običajno je res prav obratno. V kritičnih položajih se ljudje vedejo v skladu z vlogami, ki so jih imeli pred požarom.

3. Procesi reševanja in izpraznjevanja ogroženih krajev, ko je enkrat požar prepoznani, predstavljajo tretjo stopnjo dogajanja. Dejavnost ima sedaj en sam cilj — rešitev. Predvsem v visokih stolpnica, polnih ljudi, to ni enostavno. Posamezniki se lahko ovirajo med seboj. Učinki ovir na rešilni poti ter možne nezgode na stopnicah so lahko tragični, kadar je veliko oseb. Posebno vprašanje predstavljajo stavbe, katerih prebivalci se ne morejo (ali smejo) reševati sami. To so bolnišnice, domovi za ostarele, zapori itd.

4. Pogostost, vplivi in učinki požarov na posameznika in družbo niso zanemarljivi, čeprav se marsikdo nemara nikoli ne bo srečal s požarom. Vsekakor pa se bo soočil s pripravami in opozorili, vezanimi za požar oz. njegovo preprečevanje, da ne omenjam dolgoročnih učinkov posledic požarov. Appleton (1980) ugotavlja, da je pogostost poročanja o požarih neposreden odraz družbenega zanimanja za njih. Naj ob tem omenim, da imajo za javnost daleč večji vpliv posledice požarov v javnih prostorih (npr. kino, gledališče, veleblagovnica itd.), kot pa v zasebnih stanovanjih, čeprav slednje niso nič manj hude. Slednji so le manj očitni in posamični prizadenejo le ožji krog ljudi. Po drugi strani pa predstavlja tudi način življenja v neki družbi pomemben dejavnik požarne (ne)varnosti.

Človek kot povzročitelj požara

Človek lahko povzroči požar na različne načine, predvsem pa namerno in nenamerno. Pod slednje sodijo požari, ki so posledica igre (predvsem otroške), malomarnosti, pozabljivosti, nepazljivosti, neznanja itd.

Požigi, tj. namerno povzročanje požarov, predstavljajo v nekaterih deželah resno družbeno in gospodarsko zlo. V SR Sloveniji smo imeli leta 1981 60, leta 1982 pa 97 požigov, usmerjenih na zasebno lastnino. Med vzroki so prevladovali maščevanje, neurejeni medsebojni odnosi ter

vinjenost. Številka je sicer še razmeroma nizka, vendar narašča. Tudi škoda ni ravno nepomembna.

Požigalce lahko razdelimo vsaj v tri skupine:

- a) požigalci zaradi dobička
- b) osamljeni požigalci in
- c) požigalci v skupini.

Prva skupina je vsaj v ZDA precej pogosta. Pojavlja se predvsem takrat, kadar spreminjanje pogojev gospodarjenja vodi do prekomernega zavarovanja. Dejansko je za mnoge to del normalne poslovne dejavnosti, saj je verjetnost, da bodo odkriti, praviloma zelo majhna. Za psihologe ta skupina ni bila preveč zanimiva, saj gre pravzaprav za zelo razumna, čeprav nemoralna, dejanja. Tako kot obstajajo gospodarski pogoji, ki vodijo k požigom, tako obstajajo morda tudi ustrezni psihološki dejavniki tveganja. Končno, ne postanejo vsi ljudje požigalci zaradi dobička, čeprav žive v enakih gospodarskih pogojih. Na to vprašanje zaenkrat še ni odgovora.

Osamljeni požigalci predstavljajo psihološko najbolj zanimivo skupino, kar odraža tudi število raziskav. Glede na motive požigov razlikujemo požige iz ljubosumja, požige iz maščevanja, požige, usmerjene proti materi ali drugim članom družine, samomorilske požige pa tudi t. i. piromane, osebe, ki požigajo »brez razloga«, zaradi nekega nepremagljivega nagiba. Obstajajo tudi požigalci, ki požigajo enostavno zato, da bi imeli priložnost »postati junaki« pri kasnejšem gašenju.

Moll (po Vreelandu in Levinu, 1980) razlikuje tri vrste skupinskih požigov: politične, vandalske ter požige ob neredih. Prvi so usmerjeni predvsem v dramatisiranje problemov, zbeganje in izzivanje oblasti ali političnih nasprotnikov, ter izsiljevanje in strašenje iz političnih razlogov. Vandalske požige pogosto povzročajo skupine dečkov, ki se postavljajo pred vrstniki ter počno to prej zaradi razburljivosti, kot pa zaradi želje po uničevanju. Požigi ob nemirih spremljajo (to lahko pogosto vidimo v TV dnevniku) izbruhe skupinskega nasilja. Povezani so z družbenimi napetostmi in nemiri in se pojavljajo le kot eden simptomov neurejenih družbenih razmer.

Med požigalci se občasno pojavljajo tudi skupine prostovoljnih gasilcev. Tako želijo bodisi opozoriti skupnost na svoj pomen, bodisi uživajo v razburjenju, ki ga povzroča požar. Marsikdo je morda zaradi slednjega tudi postal gasilec.

Še nekaj besed o požigalcih samih. Zdi se, da je to predvsem moška dejavnost, saj so ženske v njej udeležene z manj kot 15 odstotki. Tekom zgodovine sicer ni bilo vedno tako¹, prav tako pa se podatek najbrže razlikuje od države do države. Tu omenjeni je ameriški.

Požig je praviloma dejanje mladostnikov in mlajših moških. Požigalci naj bi bili osebe šibkih sposobnosti in nižje izobrazbe, vendar pa je treba zaradi pomanjkljivega nadzora preizkušeni, s katerimi so bili podatki dobljeni, le-te upoštevati z zadržkom.

Medtem ko je očaranost z ognjem splošen pojav, smatramo požige za nenormalna dejanja. Pogosto so jih skušale razlagati psihoanalitične teorije, ki so pri tem posebej poudarjale spolnost. Podatki novejših raziskav ne podpirajo teze, da požigalce ogenj spolno draži, prav tako pa ne domnevne zveze med enurezo in požiganjem. Zdi se celo, da so mnogi požigalci fiksirani na oralnem (psihotičnem) nivoju in ne na kasnejšem falično-uretralnem. V skoraj vseh primerih so se pri njih pojavljale nevrotske, psihotske ali psihopatske poteze. Rezultati niso vedno nedvoumni, velja pa, da požig ni neko osamljeno protidružbeno dejanje, pač pa so požigalci udeleženi tudi v drugih takih pojavih. Požigalstvo je lahko le eden od simptomov, med ostalimi znaki šibkega samonadzora in samozavesti ter pomanjkanja spretnosti nujnih za pridobivanje ustreznih vzpodbud iz okolja. Na to opozarja tudi dejstvo, da je med požigalci mnogo ljudi, ki imajo težave v zakonu in na delu, oziroma se vdajajo alkoholu.

Zanimivo je, da je med požigalci veliko več primerov kaznivih dejanj, uperjenih proti premoženju, kot pa proti drugim osebam. Zdi se, da imajo težave pri izražanju agresivnosti in morda prav požig predstavlja nekakšno premeščeno agresivnost. Požig je lahko prav posledica bojazni pred agresivnostjo do drugih, pred tem, da te drugi napadejo, ali pa nesposobnosti učinkovitega napada oz. obrambe. Zastavlja se vprašanje, zakaj požigalci izbirajo prav ogenj za razreševanje svojih težav. Vreeland in Levin navajata zato naslednja dva možna razloga:

— požig nudi takojšnje posledice, ki lahko na posameznika delujejo kot nagrada (sam pogled na ogenj, gneča, sirene, zvonovi ipd.);

¹ V določenih obdobjih je bilo lahko med požigalci tudi več žensk. Tako so bile v 18. in 19. stoletju med požigalci pogosto tudi služkinje, ki so iz tega ali onega razloga požigale gospodarjevo hišo.

— možno je tudi, da gre za mehanizem izogibanja. Kadar posameznik ni dovolj prepričan vase ter je neuspešen v stikih z drugimi, mu lahko postanejo ti stiki odbojni. Če ima nato težave z drugimi ljudmi, jih ne bo znal rešiti na družbeno sprejemljiv način. V kolikor se bo pri tem odločil za agresivno vedenje, se bo prav s požigom izognil neposrednemu soočanju z žrtvijo. Požig obenem nudi požigalcu nekakšno možnost nadzora nad okoljem, možnosti, ki si jo ta ni zmožen pridobiti na nek drug način.

Zavedati se moramo, da na pojav požiganja vpliva vrsta dejavnikov: bioloških, psiholoških, socialnih, simboličnih in še mnogih drugih. Upoštevaje to je treba zasnovati tudi ukrepe za njegovo preprečevanje.

Zanimivo skupino povzročiteljev požarov predstavljajo otroci. V SR Sloveniji so leta 1981 otroci zanetili 132 požarov, leta 1982 pa 105. Otroci so razmeroma pogosto tako požigalci kot žrtve požarov. Znano je, da skorajda ni otroka, ki ne bi kazal zanimanja za ogenj. To zanimanje slej ko prej spremlja tudi igra z ognjem. Temu so posebej podvrženi dečki. Kafry (1980) je poročala, da se zanimanje za ogenj pojavlja že zelo zgodaj, med drugim in tretjim letom starosti in nato stalno narašča do 8. leta, a tudi potem bistveno ne upade. Število povzročenih požarov doseže maksimum med 3. in 5. letom, po sedmem pa začne hitro upadati. Po 8. letu naj bi otroci le izjemno povzročali požare. To seveda ne pomeni, da s starostjo upada ukvarjanje z ognjem. Upad števila požarov predvsem odraža otrokovo večje obvladovanje ognja. Vzgojni posegi morajo biti zato usmerjeni bolj v vzpodbujanje tega obvladovanja, ne pa v preprečevanje zanimanja za ogenj. Večina požarov, ki so jih povzročili otroci, je bila posledica enostavne igre z ognjem in predvsem od slučajnih dejavnikov je bilo odvisno, če bo prišlo do požara ali ne, zato je tudi razumljivo, da raziskovalci niso našli bistvenih razlik med otroki, ki so se igrali z ognjem, in onimi, ki so povzročili požar. Vedeti je treba, da se otroci zavedajo, da je igranje z ognjem prepovedano. Zato se igrajo po skritih krajih, kar dodatno poveča nevarnost požara.

Požari v gospodinjstvu so, vsaj v Angliji, precej pogosti (leta 1974 jih je bilo 55 141). Med najbolj pogostimi povzročitelji so bili po vrsti: električni in plinski štedilniki (približno tretjina vseh požarov v gospodinjstvih), otroci, kadilci (pri nas so leta 1982 povzročili 92 požarov), električna napeljava, ogrevanje, radio in televizija

itd. Ogleдали si bomo le nekaj ugotovitev o štedilnikih, kot pomembnih povzročiteljih požarov v gospodinjstvu. Tako kažejo podatki, da električni štedilniki povzročajo kar dvakrat več požarov kot pa plinski. Med razlogi za to so tudi naslednji.

— vidljivost plamena, saj se uporabnik bolj zaveda nevarnosti plamena kot pa nevarnosti vroče plošče;

— slišnost, kajti šumenje plina opozarja, da štedilnik dela, električna plošča pa je neslišna;

— nadzor nad temperaturo, ker se premik gumba plinskega kuhalnika jasno odraža v velikosti plamena, takih obvestil pa pri električnih štedilnikih ni;

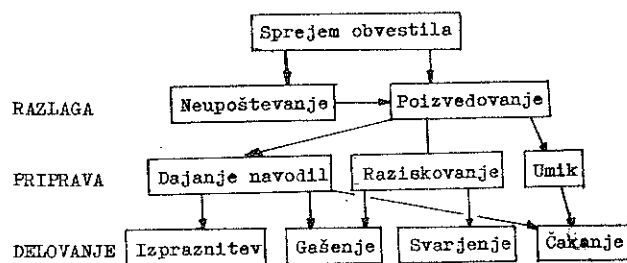
— toplotna zmogljivost, saj električna plošča ostane topla še nekaj časa po tem, ko jo izključimo;

— zmote pri uravnavanju temperature, saj pri električnih štedilnikih lahko pustimo ploščo prižgano, misleč, da je izključena.

Ali bo prišlo do požara, je odvisno od tega, kaj se kuha in kaj vse počne tisti, ki kuha. V večini primerov kuhinjskih požarov le-ti nastopijo med kuharičino odsotnostjo, posebej kadar je na kuhalniku kaka vnetljiva stvar (olje, mast). Ta odsotnost pa je lahko povezana z nepričakovanim obiskom, telefonskim pogovorom, z otroki itd. Kakšne bodo posledice takega kuhinjskega požara, je poleg ostalega odvisno tudi od protiukrepov prizadete osebe. Le-ti pa so: polivanje z vodo, uporaba peska, brisač, gasilnih aparatov itd. Zdi se, da so najbolj ustrezni postopki uporaba gasilnega aparata, izklop naprave, pokrivanje posode s pokrovko oz. dušenje ognja z brisačami ali blagom. Možnosti poškodb so največje takrat, kadar oseba neposredno rokuje s posodo, v kateri je goreča snov.

Vedenje ljudi med požarom

Do sedaj smo obravnavali predvsem klasične psihološke pristope k požarom. Šele v zadnjem desetletju so se pojavile tudi prve raziskave o tem, kako prizadeti požar doživljajo ter kaj med njim delajo (Canter in sod.; 1978, Wood, 1972; Lerup in sod.; 1880). Obravnavale so požare v različnih okoljih, od gospodinjstev, pa do bolnic in zaporov. Predvsem se požar kaže ljudem kot zapleteno, hitro se spreminjajoče dogajanje, ki je vsaj v zgodnjih stopnjah izredno dvoumno,

Slika 5: Splošni model vedenja med požarom Canterja in sod. (1978)

ter nudi malo obvestil, na osnovi katerih bi prizadeti lahko začeli z neko akcijo. Ta obvestila pa so nujna, da bi oseba lahko razumela položaj ter svojo vlogo v njem.

Canter in sodelavci so prišli do svojih podatkov z izpraševanjem prizadetih, gasilcev ter prič. Vsi ti so jim morali opisati, kaj so med požarom delali, ter odgovoriti na vrsto posebnih vprašanj. Posebno pozornost so posvetili sosledju dogodkov ter krajem, v katerih so le-ti potekali. Posamezna dejanja izpraševancev so kodirali v standarden »besednjak«, ki je omogočil ugotavljanje skupnih značilnosti dogajanja. Te so se sicer razlikovale od kraja do kraja, a so kljub temu nudile tudi nekakšno skupno sliko dogajanja med požarom.

V sosledju dejavnosti se pojavljajo točke možnega spreminjanja sosledja. Prva se pojavlja takoj po začetnih znakih požara, ko se začne bodisi sosledje poizvedovanja bodisi sosledje neupoštevanja. Druga se pojavlja tedaj, ko oseba zazna nek veljaven znak požara, npr. dim in se začne eno od treh sosledij pripravljanja. Tretja sledi pojavu posamezne priprave ter nudi možnost izbire med čakanjem, opozarjanjem, gašenjem in izpraznitvijo. Zavedati se moramo, da ta model predstavlja zgolj povzetek bolj zapletenih sosledij, kakršna so se z večjo ali manjšo verjetnostjo pojavljala med različnimi požari. Očitno je tudi, da število možnih akcij narašča z odvijanjem sosledja. Medtem ko je v začetnih stopnjah sosledja, vedenje v različnih okoljih precej podobno, pa se v zaključnih stopnjah pojavljajo tudi velike razlike.

Različne raziskave (Wodd, 1972) kažejo, da se večina ljudi med požari vede na bolj ali manj ustrezen način, le kakih pet odstotkov oseb se vede na način, ki povečuje tveganje. Kaj bodo ljudje med požarom delali, je odvisno od vrste dejavnikov in nekatere bom tukaj naštel:

1. Med osebami, ki bodo takoj, ko ugotovijo, da gre za požar, zapustile stavbo, bodo najpogosteje ženske, tisti, ki menijo, da je požar zelo resen, ter tisti, ki požara še niso doživeli.

2. Med osebami, ki bodo najverjetneje gasile požar, bodo predvsem moški, osebe stare med 30. in 59. leti, tisti, ki se nahajajo v delovnem okolju, in tisti, ki so že doživeli požar.

3. Med tistimi, ki bodo med požarom zapustili stavbo, bodo najpogosteje ženske, tisti, ki ne poznajo sredstev za reševanje v sili, ki niso še doživeli požara ali pa niso sodelovali v protipožarnih vajah.

4. Med požarom se bodo v stavbo vračali predvsem moški, osebe stare med 20 in 39 let, tisti, ki stavbo zelo dobro poznajo, ki so že doživeli požar, na vračanje pa vpliva tudi prisotnost dima.

5. Med osebami, ki bodo skušale v prisotnosti dima priti skozenj, so predvsem moški, tisti, ki zelo dobro poznajo stavbo, ki ocenjujejo požar za zelo resen, ki se nahajajo v domačem okolju in kadar gori ponoči.

Vsi ti dejavniki delujejo v različnih medsebojnih kombinacijah ter se lahko med seboj ali ojačujejo ali izničujejo. Zanimiva ugotovitev, ki se vseskozi kaže, pa je, da ljudje med požari na nek način povzemajo svoje vloge iz vsakdanjega življenja. Posebej nastopajo značilne razlike med vedenjem moža in žene ter podrejenih in nadrejenih.

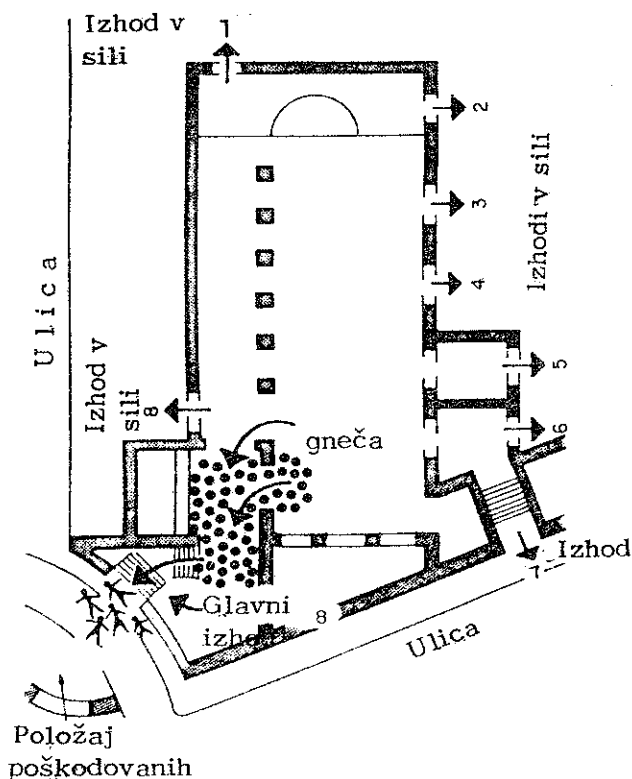
Na koncu bi se na kratko dotaknil še tistih poskusov pojasnitve vedenja med požari, ki pri tem uporabljajo pojem panike. Težave, ki nastopajo z uporabo tega pojma, izvirajo predvsem iz zmede pri pripisovanju pomenov sami besedi »panika«. Canter in sodelavci (1978) navajajo naslednje primere napačne uporabe te besede:

a) Pogosto prihaja do t. i. krožnega dokazovanja, ko opisovanje nekaterih dejanj zamešamo z njihovo razlago. Tako lahko vedenje večjega števila ljudi v dimu opišemo kot panično, nato pa še pojasnimo, da se je pojavilo zaradi panike. Tak način dokazovanja je posebej pogost, kadar oseba, ki poroča o dogodku, zve, da bi bili med požarom možni tudi drugi, učinkovitejši ukrepi. Teh drugih možnosti seveda prizadeti niso poznali. Gre torej za očiten primer zamenjave tega, kar bi bilo smiselno, s tem, kar se je pripetilo, pri čemer se vedenje, ki ni v skladu z najustreznejšimi ukrepi, opisuje kot panično, ter z opisom tudi pojasnjuje.

Podrobneje si bomo to ogledali s pomočjo naslednjega primera, ki sicer ne sodi med požare, predstavlja pa tipičen primer krožnega dokazovanja s paniko.

Nesreča se je zgodila 12. aprila 1973 v Münchnu, ko je okoli 3000 mladostnikov zapuščalo prenapolnjeno dvorano in pri tem zaradi pritiska pri glavnem izhodu do smrti poškodovalo dve dekletki, več drugih pa je bilo ranjenih. Časopisi so o dogodku poročali kot o paniki med mladostniki. Pri tem so se predvsem opirali na dejstvo, da je redkokdo uporabil ostalih osem izhodov. Žal pri tej razlagi niso upoštevali funkcionalnih posledic množičnega zapuščanja prostora, dejstva, da obiskovalci niso poznali ostalih osem izhodov, in tega, da tisti v ozadju niso nič vedeli o pritisku spredaj. S tem se seveda slika spremeni in razlaga s paniko izkaže kot brezpredmetna in celo zavajajoča, saj ne nudi nobene osnove ne za raziskovanje in ne za ukrepanje proti takim dogodkom.

b) Pogosto nastopa zmeda tudi zaradi dejstva, da mnogi ljudje svoje izkušnje opisujejo kot

Slika 6: Načrt Löwenbräukellerja v Münchnu (po Süddeutsche Zeitung, 14./15. april, 1973)

panične, čeprav gre morda le za močno tesnoba ali strah. S tem želijo morda povedati, da so bile njihove zmožnosti nekaj časa oslABLJENE in zato ne morejo biti odgovorni za svoja dejanja, saj je za njih kriva panika.

Našteli bi seveda lahko še druge take primere, ki jim je vsem skupno predvsem to, da smatrajo, da je panika tista, zaradi katere je nek požar

nevaren, ne pa lastnosti požara samega. Videli smo, da ni tako. To pa pomeni, da je treba tudi na ustrezen način nuditi prizadetim v požaru dovolj obvestil, da bodo situacijo v celoti razumeli ter vedeli, kaj morajo storiti. Le tako bo njihovo vedenje dovolj varno in mu tudi kasnejše analize ne bodo mogle kaj očitati. Seveda pri tem niso pomembni očitki, pač pa dejanska varnost ljudi.

UDC 614.841

People in Trouble: Fires

Polič, dr. Marko, Lecturer on General Psychology, Faculty of Arts, Ljubljana

In this paper the author tries to explain certain aspects of human behavior related to fires. Research into this behavior is especially based on the fact that most fires are caused by the so-called human factor, and that on the other hand, man himself is very often the victim of fire. In the first part of the paper Yugoslav and foreign data about the number

of and damage caused by fires are presented. This is followed by a presentation of man as the causer of fires (incendiaries, fires as the result of playing with fire, household fires) and human behavior during a fire as revealed by different researches. During a fire, people generally behave sensibly and only exceptionally panic arises.

VIRI

1. Appleton I. The Requirements of Research into the Behaviour of People in Fires. (V: 3).
2. Canter D. et al. **Human Behaviour in Fires**, BRE, Fire Research Station, Current paper, 1978.
3. Canter D. **Fires and Human Behaviour**, New York, Wiley, 1980.
4. Kafry D. Playing with Matches: Children in Fires (V: 3).
5. Keating J. P. & Loftus E. F. The Logic of Fire Escape. **Psychology Today**, 1981, 15, 6, 14—17.
6. Vreeland R. G. & Levin B. M. Psychological Aspects of Firesetting (V: 3).
7. Wood P. G. **The Behaviour of People in Fires**. Borehamwood: Fire Research Station Fire Research Note 953, 1972.